

VERAS KRIIG

bok och lärarhandledning av **KATARINA KUICK**

Boken passar från årskurs 4 och uppåt. Kapitlen är korta och språket relativt enkelt. Innehållsmässigt är boken tyngre och här lyfts frågor kring krig och fred, etik och moral, solidaritet och egoism med mera.

I klassrummet kan man arbeta med boken på många olika sätt. Den här lärarhandledningen ger förslag på följande fyra inriktningar:

- Boken som bok – svenska
- Krig och fred, då och nu – samhällskunskap/historia
- Andra världskriget – historia
- Moral och etik – religion

TIPS:

Innan du högläser – läs själv hela boken en gång. Det är dels ett enkelt sätt att bli en bättre högläsare. Men framför allt kan du på så vis vara förberedd inför de mer emotionellt bitarna och planera in tid för samtal på just de lektionerna.

Det går självklart att plocka idéer från de olika förslagen, blanda och ge, arbeta ämnesöverskridande och på olika sätt göra det som känns relevant för gruppen. Men oavsett hur ni väljer att jobba – tänk också på att låta läsoplevelsen bli just en upplevelse. Förstärk den, men förstör den inte med för många avbrott och uppgifter.

KORT SAMMANFATTNING AV BOKEN

Året är 1941. Vera är 10 år och bor i Leningrad (nuvarande S:t Petersburg) i republiken Ryssland i Sovjetunionen. Andra världskriget har pågått i snart två år när Tyskland inleder Operation Barbarossa och anfaller Sovjetunionen. Leningrad är ett av målen. För människorna i staden förändras tillvaron bit för bit. Alla deltar i mobiliseringen, också Vera och hennes jämnåriga. Veras pappa skickas till fronten, hennes mamma hamstrar mat, hennes storsyster gräver skyttegravar och hennes skola görs om till sjukhus. Tyskarna kommer allt närmare. Staden utsätts för bombanfall och granateld.

I början av september är Leningrad omringat. Belägringen, som ska komma att vara i nästan 900 dagar, har inletts. Maten i staden ransoneras men ransonerna blir allt mindre och mindre. Läsaren följer Vera från krigsutbrottet i juni 1941, genom den allt kallare och matfattigare vintern, fram till mars månad 1942 då hon tillsammans med mamman evakueras över sjön Ladogas is.

ALFABETA SKOLMATERIAL

Våra handledningar är tänkta att stötta en fördjupad läsoplevelse tillsammans med barn. En skönlitterär bok kan också vara en inkörsport till ett helt ämnesområde.

Veras krig är en fiktiv berättelse om en sann historisk händelse. Som författare har jag utgått från olika historiska källor som funnits tillgängliga på svenska och engelska, främst samtida dagböcker och intervjuer med överlevare. Utifrån det har jag sedan skapat denna uppdiktade berättelse. Vera och hennes familj har inte funnits på riktigt, men allt de upplever har verklighetsbakgrund.

BOKEN SOM BOK

Här ges förslag på olika sätt att bearbeta och fördjupa läsoplevelsen, som också kan ge underlag för bedömning. Välj det som passar din grupp. (Det är inte meningen att någon klass ska göra allt!)

Innan ni börjar läsa – skapa förförståelse och väck nyfikenhet

Visa omslaget. Be eleverna spekulera kring vad de tror boken handlar om. (Eller gör en bildpromenad, se alt 2 under ”Krig och fred”). Uppmana dem att ställa frågor till omslaget. Vem heter Vera? Vad är det för stjärna? Vad är det för ram? Flygplanen? Katten? Och uppmana dem att gissa fram olika, möjliga svar. Poängtera att på det här stadiet är det ju ingen av er som vet. (Jo, du som läst boken en gång, men det behöver du faktiskt inte avslöja.) Om du vill – visa sedan baksidestexten och låt dem nu bekräfta, revidera och utveckla det som tidigare sagts.

Har du någon elev som redan läst boken kan denna få rollen som sekreterare eller samtalsledare. Eller låt eleven svara *Ja*, *Nej* eller *Det vill jag inte svara på*, men inget mer, på kamraternas frågor om boken.

Inför varje lästillfälle

Beroende på dina elevers ålder och kunskapsnivå, plocka ut några nyckelord ur de kommande kapitlen som du tror de kan ha svårt med. Prata och förklara så att de har tillräcklig språklig förkunskap för att hänga med i berättelsen.

Exempelvis: Lever, örfil, delikatess ur kapitel 1. Alternativt: Gå efter varje kapitel igenom några nya ord och begrepp. Vad lever, örfil, delikatess betyder kan många nu gissa sig till med hjälp av kontexten. Skriv egna definitioner och jämför sedan med ordbokens.

Inför första lästillfället

Berätta att ni kommer att ha ett längre boksamtal när ni läst färdigt hela boken. Men att ni också kommer att prata kort efter varje gång.

Börja läs!

I första kapitlet kastas läsaren direkt in i en vardagsdramatisk öppningsscen. När och var berättelsen utspelar sig får vi inte veta. Därefter följer ett par kapitel som placerar berättelsen i tid och rum. Därför kan det vara klokt att läsa de första tre kapitlen (Lever till middag, Krig, Handla) i följd. Gå efter läsningen gemensamt igenom och skriv upp vilka personer/karaktärer som finns med i kapitlet, som stöd under fortsatt läsning. Efter varje ny lässtund fyller ni på med nya personer, i fall det dykt upp några sådana.

Ni kan också skriva upp de viktigaste händelser, formulerat i korta meningar. Sätt gärna en gräns på hur många. Tre per kapitel eller lästillfälle kan vara lagom. Om du får många förslag – låt eleverna i par eller små grupper diskutera vilka tre som är viktigast. Försök att komma överens.

Låt i övrigt samtalet bygga på sånt som eleverna reagerar på och själva tar upp. Vissa kapitel väcker fler tankar och känslor än andra. Efter varje tillfälle kan det också vara bra att kolla om eleverna har några frågor, är det något de tyckte var konstigt, undrade över eller inte riktigt förstod. Förklara och ta reda på, hjälps åt att räta ut frågetecknen så att alla hänger med i berättelsen. Ibland kan svaret vara ”det tror jag vi får reda på när vi läser längre i boken”, medan frågor av typen ”Var ligger Leningrad?” bör besvaras på en gång för att underlätta inför fortsatt läsning.

När boken är utläst

Ha ett *Jag undrar-samtal* utifrån de tankar Aidan Chambers lagt fram i sin bok *Böcker inom och omkring oss*, (Gilla böcker, 2014). En kort sammanfattning kommer här.

Se till att ha gott om plats att skriva. Om whiteboarden inte räcker till, fyll på med blädderblock eller spännpapper. Du behöver ha plats för fyra rejäla kolumner.

Ställ frågan: Jag undrar vad ni gillade med eller i boken? Säg något som ni gillade!

Rita en smiley ovanför den första kolumnen och skriv upp allt som sägs. Allt är rätt och inget kan vara fel. Här är det fråga om subjektiva upplevelser. Inget är för konstigt, för stort eller för smått för att rapporteras. Det kan vara allt från ”Jag gillade att Vera hette Vera, för det heter jag” till ”Jag gillade hela boken”. Det kan vara både innehållsmässiga och litterära aspekter. ”Jag gillade att Vera och mamma klarade sig.” ”Jag gillade att kapitlen blev kortare mot slutet.”

Här kan man, om man vill, med hjälp av följdfrågor försöka leda in gruppen på områden de själva inte kommer tänka på. Om alla exemplen handlar om händelser kan man fråga om det var någon speciell person de gillade. Om alla svar handlar om innehållet kan man fråga om det var något speciellt med språket de gillade. Man kan be dem leta efter speciella formuleringar. Någon mening som grep tag i dem.

Om eleverna själva ger en motivering till sitt korta gillande, helt okej. Men be dem aldrig motivera varför. På det här stadiet är det ovidkommande och kan vara hämmande – den som märker att andra avkrävs en förklaring kan bli mindre benägen att delta i samtalet än den som vet att det räcker med att komma med ett gillande. Uppmuntra snarare korta svar.

Ställ frågan: Nu vill jag veta vad det var ni inte gillade i eller med den här boken?

När ni hållit på ett tag är det dags att släppa fram det negativa. Rita en sur figur över kolumn två.

Var noga med att poängtera att de också kan få fylla på med fler gillanden när helst de kommer på såna. Många av svaren kommer, för den här boken, troligen att handla om det rent historiska skeendet. ”Jag gillade inte att de fick så lite att äta.” ”Jag gillade inte att Hitler invaderade landet.” Och det är helt okej! Ju yngre elever det handlar om, desto svårare är det att säga att man gillar scener som i sig har ett obehagligt innehåll.

Här kan du därför välja att längre fram i samtalet lyfta frågan: ”Vad hade hänt om vi inte fått läsa något om det?” Förhoppningsvis är det någon som inser att det blivit en rätt tråkig bok då. Du kan också vara mer ledande i din frågeställning. ”Jag undrar om det inte hade blivit en tråkig bok då. Vad tror ni?”

Försök också höra om någon kan hitta andra aspekter på boken än de rena krigsrelaterade händelserna som de inte gillar. ”Jag undrar om det var något med hur boken är skriven som ni inte gillar?” Det gör inget om det inte kommer något svar – bara att frågan ställs gör att några elever får upp ögonen för att en bok hade kunnat vara skriven på ett annat sätt.

Ett annat sätt att försöka komma åt samma sak: ”Om författaren var här, är det något ni skulle vilja be henne att ändra? Var det något ni hade velat ha mer av? Mindre av? Få veta mer om?”

Att på det här viset gå igenom **Gillanden** och **Ogillanden** fyller flera funktioner. Dels blir det ett slags repetition av boken som ni läst under en längre tid, olika elever har också fokuserat på olika stycken och lagt märke till olika detaljer. Dels visar det på att vi kan uppfatta saker olika, att vi kan tycka olika och att det är okej. Några gillar ett kapitel som andra ogillar. För dig som lärare ger det också en bild av vad som faktiskt intresserar just den här gruppen, det fortsatta samtalet kan att utgå från deras läsupplevelse, inte enbart från din.

Nästa steg: *Har ni några frågetecken?*

”Jag undrar om det var något ni tyckte var konstigt?”

”Är det något ni undrar över?” ”Något som var svårt att förstå?”

Rita ett frågetecken och skriv upp frågorna eleverna har i den tredje kolumnen. En del kanske kan besvaras på en gång. ”Vem var Lorik?” Andra kan sparas till senare. ”Vad hände egentligen med Katja?” Bekräfta gärna. ”Vilken spännande fråga. Vi kommer tillbaka till den lite senare.”

Fjärde grundfrågan: *Vad går det att hitta för mönster i den här boken?*

Förklara att alla böcker har mönster. Att saker hänger ihop på olika sätt i en berättelse. Vissa elevgrupper har lätt att hitta mönster, andra inte. ”Jag undrar om ni lade märke till om det fanns saker som kom tillbaka flera gånger? Kapitel eller händelser som påminde om varandra? (Hunden Alfa/katten Blinka; Människor dör i flera kapitel; Kapitlens längd; Ibland står det om pappan osv)

Ett mönster kan också vara något som bryter mönstret. Kontraster och motsatser till exempel. Kan eleverna hitta något sådant? Vera och Katja är t ex både lika och olika varandra, liksom deras tillvaro under kriget.

Genom att hitta mönster kan man ibland hitta svaren på frågor som har ställts under frågetecknen. Upptäckten av mönster hjälper också eleverna att få syn på hur en berättelse är uppbyggd, något som brukar ge spår i deras eget skrivande.

Ett annat sätt att prata om mönster är att göra kopplingar.

Kopplingar mellan jaget och boken: Har du varit med om något liknande? Kan du känna igen dig i Vera? När kan du det? När kan du inte det?

Kopplingar mellan boken och världen: Kan de hitta några sådana? (Leningrad/Mariupol; svält i andra länder idag; flykt över Ladoga/Medelhavet med mera.)

Kopplingar mellan boken och andra böcker: Har någon läst något som liknar denna bok? (Eller sett en film, en tavla, spelat ett spel.) Eller är det någon speciell scen i boken som liknar någon annan? Påminner slutet om någon annan bok ni läst?

SKRIVUPPGIFTER

Att koppla på en skrivövning efter avslutad läsning av boken kan vara en form av redovisning som många elever upplever som mer givande än att skriva en recension eller svara på kontrollfrågor. Här finns också möjlighet att ta upp vissa centrala begrepp inom litterärt skrivande. En stor fördel med att skriva utifrån det lästa är att de elever som tycker att de har svårt att "hitta på" redan har ett färdigt stoff att använda sig av.

Några förslag. Välj utifrån vad som passar klassens behov bäst:

- Veras krig är skriven i tredje person. (Om det behövs, prata lite om vad det innebär och visa olika exempel på tredje person och jag-form.) Låt eleverna välja någon scen och skriva om den i jag-form. (Ta hjälp av listan över Viktiga händelser, om ni gjort en sån.) Fyll ut med detaljer. Vad känner hon? Vad tänker hon? Hur luktar och låter det?
Hitta på mer än det som finns i boken!
- Texten är skriven i tredje person men perspektivet är genomgående Veras. Vi får nästan bara veta sånt som Vera själv vet, ser, hör, känner. Välj valfri scen och berätta den ur någon annans perspektiv. Pappan som ska ut i kriget. Katja när hon stjälar maten. Mamma på väg hem från arbetet. Lille Lorik när granaten exploderar och glasskärvorna yr in i rummet. Kattens berättelse! Eller något annat.
- Veras krig är mestadels skriven i presens. Vi följer Vera i det som händer henne där och då. Skriv en text där Vera själv berättar om sina upplevelser i preteritum, kort eller långt efteråt.
Exempel:
  1. Hon har blivit gammal och kommer till en skolklass på besök för att berätta hur det var under det stora, fosterländska kriget.
  2. Hon är vuxen och har ett nytt liv. Belägringen och lidandet då vill hon helst inte tänka på. Nu söker en journalist upp henne för att försöka få veta "Hur var det egentligen"?
  3. Det har gått ett par år efter evakueringen över Ladogas is. Vera bor nu på en ny plats och har nya vänner. En av dem ber henne berätta om belägringen.
- I en bok finns det alltid massor som inte är med. Skriv en scen som inte finns med i boken. Den kan utspela sig inom bokens tidsramar, eller före/efter.
- Gör en gemensam Krig och fred-dikt.
  1. Ge eleverna i uppgift att skriva en mening som börjar *Krig är ...*
Samla in och läs upp anonymt.
  2. Ge dem därefter följande åtta "börjor":
Krig är ...
Kriget är ...
Att kriga är ...
När kriget kommer ...
Fred är ...
Freden är ...
Att leva i fred är ...
När det är fred ...

Nu ska de skriva så många meningar de vill som börjar så – men minst fyra stycken.

3. Dags för rast! Samla in pappren och ta två kopior av varje, utom av tre som du tar extra kopior av till dig själv. Klipp isär meningarna på dessa så att varje mening står på en egen remsa. Lägg i en burk och blanda.
4. Inled nästa lektion med att låta en elev dra en mening. Skriv upp eller projicera den ungefär mitt på tavlan. Låt en annan elev dra nästa remsa. Läs upp. Var tycker eleverna att den ska vara? Före eller efter? Visa hur man kan pussla och flytta runt. Vilka remsor "gillar" varandra? Vilka skapar överraskande vändningar? Vilka är så lika att de förstärker varandra? Vilka är så lika att de blir tråkiga? Skapa på det viset en gemensam krig- och freddikt. Ta inte med alla remsor utan nöj er med kanske 7-10 stycken. Poängtera hela tiden att det går att göra på alla möjliga sätt. Det finns inget rätt eller fel, men medan ni håller på, ta gärna upp sånt som "De här raderna är lika lång, det blir en fin rytm."
5. Varje elev får därefter sin egen text + två andra, slumpvis utvalda. Det är deras arbetsmaterial, att klippa sönder och sen flytta runt och skapa en dikt av.

KRIG OCH FRED, DÅ OCH NU

Veras krig blev skrämmande aktuell när Ryssland 24 februari 2022 invaderade Ukraina. Boken utspelar sig under andra världskriget och Ryssland blev anfallet istället för att anfalla, men parallellerna med dagens Ukraina är många. Att läsa en bok om krig kan vara ett sätt att bearbeta oro och rädsla. Avståndet i tid bidrar till en distans som gör det möjligt att närma sig det svåra utan att det blir övermäktigt.

Inför läsningen

Alternativ 1: Skapa förförståelse. Berätta kort om andra världskriget. När, hur och var det inleddes. Pakten mellan Tyskland och Sovjetunionen. Visa på kartan var Ryssland ligger och var gränserna för Sovjetunionen gick. Visa var S:t Petersburg ligger, berätta att staden förr hette Leningrad och att ni ska läsa om en flicka i den staden. Boken utspelar sig 1941-42. Hur länge sen är det, egentligen? Känner de någon som levde då?

Alternativ 2: Visa omslaget. Gör en bildpromenad. Börja med att fråga ”Vad ser ni?” Skriv upp allt som sägs. En katt. Gubbar. En flicka. Gatsten. Ord. En stjärna. Hon har konstiga strumpor. Nån slags ram. Osv. Det här är ett sätt att skärskåda och fördjupa sig i en bild för att sedan (och under tiden) tolka den. När ni hållit på ett tag (sluta innan det blir tråkigt) är det dags att fråga vad de tror och tänker. Bekräfta elevernas olika tankar och idéer ”Ja, det verkar rimligt.” ”Vilken bra gissning.” ”Spännande tanke. Vi får se när vi börjar läsa om det stämmer.” Låtsas att du själv inte vet. Läs inte upp baksidestexten utan gå direkt till s 7 och börja läsa. några lästillfälle, gå tillbaka till vad ni spekulerade om och stäm av. Vad var inte som ni trodde? Vad verkar stämna? På vilket sätt lurade omslaget er och på vilket sätt ledde det er rätt? Vad tror ni nu, inför den fortsatta läsningen?

Efter varje lästillfälle

Boken kommer att väcka många frågor och funderingar, på grund av sitt innehåll, på grund av det pågående kriget i Ukraina, men också på grund av andra konflikter i världen som eleverna kan ha erfarenhet av eller kännedom om. Planera därför in tid för en liten (eller lång!) stund för samtal efter varje lästillfälle. Utgå från elevernas tankar, frågor och funderingar. Låt dem ventilera oro och farhågor, upprördhet och ilska. Försök besvara frågor eller hjälps åt att hitta svar på de frågor som uppkommer.

För att inte lämna de elever som ogärna talar inför gruppen i sticket, ge en väldigt öppen skrivuppgift. (Vänta inte tills boken är utläst utan låt eleverna göra detta i anslutning till ett känsloladdat samtal om krig.) *Krig är hemskt* kan vara en lämplig rubrik. Innan de börjar skriva, ge alla barn ett kuvert. Berätta att de, när de är klara, ska lägga ner sin text där och klistra igen kuvertet. Sen ska de på kuvertet skriva namnet(n) på den som får läsa. Du som lärare, mamma, ingen, kompisens namn, min bror, skolkuratoren, jag själv om tio år, hela klassen. Eller vad de vill. Respektera deras beslut oavsett hur stor din egen nyfikenhet är! Om flera ska få läsa, hjälp dem att kopiera sin text.

I din klass kan du ha barn med direkt eller indirekt erfarenhet av krig. Vissa barn vill tala om det som smärta och är jobbigt. Andra vill slippa. Respektera barnens integritet. Peka aldrig ut ett enskilt barn: ”Du som kommer från Etiopien, berätta lite om kriget där” eller ”Hur var det när din familj flydde från Syrien?” Rikta istället generella, öppna frågor till hela klassen och var lyhörd för vilka som vill berätta.

Fler förslag för samtal, fördjupning, bild- eller skrivuppgifter

- *Veras krig* består av många olika korta episoder eller scener. En del är nästan som bilder. Be eleverna blunda och tänka tillbaka på boken. Vilka scener kommer de att tänka på? Be dem sedan välja en speciell scen och teckna/måla den.
- ”I kapitlen vi just läst hände det flera väldigt otäcka saker, men vi får inte veta så mycket om hur Vera känner sig. Vad tror ni hon tänker och känner? Tänk att hon ligger i sin säng på kvällen och ska sova – vilka tankar virvlar i hennes huvud då?”
- Istället eller vid ett annat tillfälle: Be dem tänka på sådant de läst eller sett om kriget i Ukraina (eller något annat modernt krig). Vad ser de för scener framför sig? Kan de välja en specifik scen och avbilda den?
- Fred: Hur avbildar man fred? Visa bilder på några fredsmonument, tavlor och skulpturer. (Till exempel Ivar Johnssons Fredsmonument i Karlstad, Reuterswårds Non-Violence-pistol.)

Boken och dess känsloladdade innehåll kan också bearbetas genom att man tittar på det mer konkreta, historiska händelseförloppet och bryter ner det i mindre beståndsdelar.

- Leta likheter och olikheter mellan Tysklands attack mot Sovjetunionen/Leningrad och Rysslands attack mot Ukraina.
- Kriget i Ukraina har fått stor uppmärksamhet i svenska medier. Vilka andra väpnade konflikter pågår i världen idag?
- Vilka andra väpnade konflikter/krig har förekommit i världen från andra världskrigets slut och fram till idag?
- Dela upp eleverna i grupper och ge dem olika krig att fördjupa sig i. Datum och årtal, vilka är inblandade, vilka är segrare respektive förlorare. Bakomliggande orsaker? Konsekvenser efteråt? Har gränser ritats om? Vilka andra förändringar ledde kriget till? Antal döda, militärt och civilt.
- Vissa krig har blivit mer uppmärksammade än andra. Leta orsaker och förklaringar.
- Diskutera begreppet inbördeskrig.
- Hur förbereder man sig på krig? Vad gör Veras familj? Vad gör de frivilligt och vad tvingas de göra? Ta upp begrepp som mobilisering, ransonering, militärtjänst, inkallelse, civilförsvar. Vad kan och bör vi göra, här i Sverige idag? Flera av de uppgifter som finns under ”Historia” kan också passa här.
- Vad är det som gör att Vera och hennes mamma överlever vintern? (En blandning av planering, tillgångar, tidigare erfarenhet och tur. Kunde de ha gjort något mer?)
- Låt eleverna i grupp göra listor över vad de skulle göra i händelse av krig eller akut krigshot.
- Samtala om och ta reda på vad FN och NATO är.

Fortsättningsläsning

En sekund i taget (med fortsättningar) av Sofia Nordin. En dystopi där det handlar om att klara sig i en värld där de flesta dött av en okänd sjukdom.

Om det var krig i Norden av Janne Teller. En dystopi där en ”vanlig” familj tvingas fly utomlands.

Du vet inte vad krig är - en ukrainsk flickas dagbok av Yeva Skalietska. 12-åriga Yeva från Charkiv skriver om kriget och flykten.

Några länkar med tips och råd om hur man kan prata om svåra frågor

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/att-prata-med-barn-och-unga-om-krig-och-kriser>

<https://www.rodakorset.se/fa-hjalp/psykisk-halsa-och-psykisk-ohalsa/sa-pratar-du-med-barn-i-sorg-och-kris/>

ANDRA VÄRLDSKRIGET

En skönlitterär bok är ofta en bra inledning till ett större arbetsområde. Genom en historisk roman kommer det förgångna närmare. Med ens handlar historia inte längre om "döda människor för länge sen" utan om Vera, om hennes familj och hennes vänner. Efter avslutad läsning har klassen fått en förförståelse för andra världskriget, känslor har väckts, frågor vill ha svar. Det finns helt enkelt ett intresse för att gå vidare till ämnesområdet i stort, krigets orsaker, förlopp och efterverkningar.

Beslut att ta

Ska boken högläsas?

En stor fördel är att själva läsningen då tar lika lång tid för alla.

De som inte gillar boken eller tycker den är svår "kommer inte undan" lika lätt.

Ska eleverna läsa själva?

På det viset får de lästräning på samma gång. En annan stor fördel med böcker i klassuppsättning är att eleverna själva kan bläddra i böckerna och hitta exempel.

Ska alla elever i så fall läsa just Veras krig?

En nackdel med böcker i klassuppsättning är att en och samma bok sällan fångar eller passar samtliga elever. Att tvingas traggla sig igenom en bok man inte tycker om är inte bara plågsamt, det kan också avskräcka från framtida läsning. En lösning är att istället för klassuppsättning köpa in flera titlar i färre exemplar. Då kan man också få böcker i olika svårighetsgrad och från olika länder/krigs-scenarier. Och några snabbbläsande elever får möjlighet att läsa mer än en bok.

En kombination av läsa högt och läsa själv är förstås också en variant.

Upplägg för högläsning med fördjupning

Lektion 1: Läs kapitel 1-3, s 7-16.

Bryt kort efter första kapitlet. Kolla om det är någon som har några frågor.

Är det något som behöver förklaras?

På en del frågor (Vad är det för krig?) är svaret troligen: "Det får vi nog veta när vi läser vidare ...". Men för att understryka att alla frågor är viktiga och relevanta, skriv upp dem, gärna på ett blädderblock, en smartboard eller liknande. Något som finns synligt i klassrummet eller kan tas fram vid behov.

Gå också gemensamt igenom och skriv upp vilka personer/karaktärer som finns med i kapitlet, som stöd under fortsatt läsning. Fyll efter varje lästund på med nya personer varefter de dyker upp. Läs sedan kapitlen *Krig* och *Handla* i ett svep. Fråga om det är någon som har frågor, något de tyckte var konstigt, undrade över eller inte riktigt förstod. Om elevernas frågor rör de elevuppgifter som kommer nedan, förklara att det ska ni snart ta reda på. Men besvara alla andra frågor – eller säg att du ska ta reda på det om du inte vet svaret.

Det här blir en koll på att eleverna hänger med i berättelsen och fördjupar samtidigt förförståelsen inför fortsättningen. Gör likadant efter varje lästillfälle.

Veras krig vänder sig både till 10-åringar och 15-åringar och berättelsen ligger nära Veras perspektiv. Trots att boken på många sätt är hemsk och skrämmande, är den mycket mindre skrämmande än den verklighet som fanns. Det finns till exempel säkra uppgifter om att kannibalism förekom, vilket inte nämns i boken. Fundera över vad du tror dina elever klarar av, med tanke på ålder, personlighet och tidigare erfarenheter.

Lektion 2: Dela in eleverna i grupper och ge varje grupp en uppgift. Nedan finns fler uppgifter än det troligen finns grupper till, välj de mest intressanta för er. Formulera gärna fler uppgifter – eller omformulera dessa – utifrån de frågor eleverna hade.

1. Vad var Sovjetunionen?
2. Var ligger Leningrad och vad heter staden idag?
3. Vilket krig är det som avses? När började det och när slutade det?
4. Vem var Stalin? Korta fakta, namn, födelse- och dödsår, politisk position.
5. Vem var Hitler? Korta fakta, namn, födelse- och dödsår, politisk position.
6. Vad är/var en sparbank?
7. Leta upp var i Leningrad/S:t Petersburg djurparken ligger.
Kan de även hitta någon bild på elefanten Betty?
8. Var ligger Smolensk och vad är det?
9. Ta reda på mer om den pakt som nämns på sidan 10 och 11.
10. Låt grupperna redovisa kort inför resten av klassen.
Det som inte täcks in av elevernas arbete kan du som lärare fylla på med.

Lektion 3 och framåt: Läs vidare i boken. Varva läsning med diskussion och uppgifter.

Men: Se till att uppgifterna inte tar överhanden helt så att läsoplevelsen förstörs. Arbetssättet ovan går att upprepa flera gånger. Låt eleverna ställa frågor och sedan besvara dem eller få dem besvarade. Ibland enskilt, ibland i grupp, ibland genom att du som lärare förklarar och berättar.

Efter senare lästillfällen kan man istället:

- Leta i texten efter detaljer som visar på skillnader mellan då och idag.
- Leta i texten efter ord och begrepp som är direkt kopplade till krigssituationen. Förklara.
- Jämför dessa begrepp med liknande företeelser idag. Vad är likadant? Vad skiljer sig åt?

Här kommer fler förslag på olika fördjupningsuppgifter att varva läsningen med. Eller göra efter avslutad läsning. Välj och vraka.

Mobilisering, s 17. Hur såg mobiliseringen ut i Sverige? Eller andra länder, kanske speciellt om det finns kopplingar till andra länder i klassen. Finns det äldre släktingar att fråga? Som minns vad deras föräldrar och släktingar berättat?

Hamstra, s 23. Mamman säger ”Jag minns hur det var att gå hungrig åren efter revolutionen”.

Fördjupa er i vad som avses. Det förekom också andra perioder av svält i Sovjetunionen. Här kan man, om man så vill, fördjupa kunskap om Sovjetunionen, Stalins skräckvälde med utrensningarna (som delvis bidrog till svältkatastrofen i Leningrad vilket inte berörs i boken); massvälten i Ukraina; Sibirien som nämns i förbifarten på s 7 med mera.

Hamstra, s 23. I kapitlet nämns vissa vapentyper. Ta reda på lite om dem. Jämför med tyska motsvarigheter. Vilken armé hade den modernaste och effektivaste utrustningen, på vilka områden? Jämför dåtidens vapen med dagens.

Evakuering och ransonering, s 26. Vilka andra evakueringar känner ni till? Kanske har klassen tidigare läst *Godnatt, mister Tom*. Kanske känner någon till de finska krigsbarnen. Eller läs bilderboken: *System från havet* av Ulf Stark och Stina Wirsén (ja, det är en bilderbok, men en bilderbok som passar alla åldrar. Involvera bildläraren och låt eleverna måla akvarell!). Gör kopplingar till evakuering av städer i modern tid. Vad är skillnaden på evakuering och flykt?

Evakuering och ransonering, s 26. Ta reda på mer om ransoneringen under andra världskriget, både i Sverige och andra länder. Vilka varor var ransonerade hårdast och längst? Varför? Leta sammanhang och orsaker. Prata om svarta börshandel och andra typer av fusk eller korruption. Jämför med idag. Hur stor del av vår mat var och är egenproducerad och hur stor del var och är importerad? Vilka matvaror skulle ta slut först om vi blev isolerade?

Krigets grymhet, s 29. Vera och Katja leker med klippdockor. Vilka andra leksaker och lekar var vanliga vid den här tiden? I Sverige, i Ryssland och i andra delar av världen? Hitta exempel på vad som inte fanns och varför?

Kartan, s 33. Vilka olika typer av försvarsanordningar är Nina med och konstruerar? Vad kallas de och vad har de för funktion? Vilka andra typer av fast försvar fanns det? Hur såg det övriga försvaret ut? På land, till sjöss och i luften.

Kartan, s 33. Finland deltar också i kriget mot Sovjetunionen. Ta reda på mer om Finlands öde under andra världskriget, läs om finska vinterkriget, fortsättningskriget och Lapplandskriget – missa inte kopplingen till Sverige, både i fråga om flyktingar och frivilliga militärer. Ta reda på mer om områden och orter som Karelen, Hangö, Viborg, Petsamo, Rovaniemi m fl.

Kartan, s 33. I det här kapitlet nämns inte Stalingrad, men eftersom många svenskar blandar ihop Stalingrad och Leningrad kan det här vara ett tillfälle att studera Ryssland på kartan, jämföra kartan då och nu, vilka städer har bytt namn, när och varför. Ta reda på mer om Stalingrad och Moskva under andra världskriget. Ta reda på mer om Ukraina. Slaget vid Kursk.

Sänkta ransoner, s 42. ”Utanför står de tyska monstren och bankar med stora, hårda nävar.” De flesta Leningradbor såg aldrig några tyska soldater och det finns till och med uppgifter om barn som trodde att tyskarna var just monster, på grund av hur de sett dem avbildade på propagandaffischer. Prata om krigspropaganda. Leta upp bilder. Hur såg/ser den se ut i olika länder?

Skyddsrummet, s 45. I skyddsrummet rabblar en äldre man böner. ”Vidskepligt jämmer”, fräser storasystrer Nina. Ta reda på mer om religionens ställning i Sovjetunionen.

Dockskåpshuset, s 51. Leningrad utsattes för bombningar, men inte alls i samma utsträckning som andra städer. Dela upp klassen i grupper och låt dem ta reda på fakta om bombningarna av ex vis London, Coventry, Rotterdam, Stalingrad, Hamburg, Potsdam och Dresden, Hiroshima och Nagasaki. Man kan också gå vidare till bombningar som Pearl Harbor och Monte Casino som inte i första hand var civila mål.

Rättvisa, s 63. Katjas pappa är sårad och ligger på sjukhus. Veras krig handlar mest om civilbefolkningen. Men hur många sovjetiska soldater skadades under kriget? Hur många stupade? Leta statistik och gör jämförelser med andra nationer. Med förintelsens offer. Med civila i andra nationer. Med första världskriget. Med andra krig.

Rättvisa, s 63. Katja får en träfågel som hennes pappa täljt i sjuksängen. Även i skyttevärn vid fronten och i fångläger hade soldater tid att slöjda. Leta upp bilder på sådana föremål. Leta upp fakta om fångläger för ryska fångar. (Sådana fanns även i Sverige.) Hur hamnade fångarna där? Kom de hem igen och vad hände då? Vad är Genèvekonventionen och vad säger den om krigsfångar?

Källarskolan, s 70. Här nämns sjön Ladoga och de mattransporter som trots allt kom in till staden. Transporter av mat och andra förnödenheter, inklusive krigsmaterial var ett problem i många delar av världen. Ta reda på fakta om handelskonvojer, ubåtskriget mm.

Jobb, s 79. Det var inte bara i Leningrad och Sovjetunionen som kvinnor fick ta över arbeten som tidigare skötts enbart av män, män som nu skickats till fronten. Ta reda på mer om detta. Hur såg det ut i Storbritannien, Tyskland m fl länder. På vilka sätt förändrades kvinnans roll? I vilken utsträckning påverkade det kvinnans situation efter kriget? I vilka länder deltog även kvinnor aktivt i krigföringen? Vilken typ av uppgifter tilldelades de? (Spioner, bl a.)

En kall stad, s 83. Ta reda på hur vädret var vintern 1941-42. Jämför statistik med andra vintrar, tidigare och senare. På vilka sätt påverkade vädret den tyska invasionen av Sovjet?

Döden i parken, s 86. Leta på youtube eller motsvarande upp sångerna som nämns. Lyssna. Sjung.

Leta upp beredskapssånger och propagandasånger från Sverige och från andra länder. Analysera texterna och filmerna, när sådana finns. [Vera Lynn: *We'll Meet Again*, *White Cliffs of Dover*; Ulla Billquist: *Min soldat*; Lale Andersen: *Lili Marlene*; *Horst Wessel Lied* m fl.]

Stenar runt fötterna, s 105. Boken har allt mer börjat kretsa kring Veras akuta tillvaro, fokus ligger på att överleva vardagen och omvärlden hamnar i bakgrunden. Men vad händer i resten av landet vid den här tiden? Ta reda på mer om Operation Barbarossa, om tyskarnas och sovjeternas framgångar och motgångar. Prata om ryssarnas syn på sin roll under det stora fosterländska kriget, deras benämning på andra världskriget. Problematisera. Var det Sovjetunionen som stoppade Hitler eller var det västmakterna? Ta reda på mer om Ukraina under andra världskriget och gör kopplingar till nutid. Diskutera hur ordet "nazist" kommit att delvis betyda olika saker i olika länder.

Äta sig mätt, s 107. "Va?! Gjorde folk så på riktigt?" Det är troligen en fråga som kommer att dyka upp. Kapitlet kommer att skapa upprörda känslor men också förståelse. Prata om historiska källor. Hur kan man veta vad som är sant? Veras krig är dessutom skönlitteratur, kan man lita på författaren?

125 gram bröd, s 114. Dela in klassen i grupper och dela ut olika typer av bröd till varje grupp. Från fluffigt till kompakt. Be varje grupp skära av så mycket bröd som de tror 125 gram är. Provväg. Ta med en hushållsvåg till matsalen och låt eleverna väga den mat de äter till lunch.

Namnsdagspresenten, s 120. En muff är inget vanligt klädesplagg idag. Var det vanligt 1941? Ta reda på lite om hur dåtidens klädmode såg ut, i Sovjet, i Sverige, i andra länder. Vilka material var vanligast? Vilka material finns idag som inte fanns eller var ovanliga då? Ta upp hur krigsindustrin banade väg för framtida modeplagg, som nylonstrumpor.

Mer bröd, s 126. Brödransonen höjdes 25 december. Datumet står inte utsatt i texten och i boken nämns heller inget julfirande. Leta efter historiska förklaringar.

Nyårsfest, s 129. Hur firades nyår i Sovjetunionen och hur firas nyår i Ryssland idag. Vilka datum gäller och varför?

Orka, s 145. Vera hoppas att pappa blivit partisan. Ta reda på mer om partisaner. I Sovjet och i andra länder/regioner. Vad är skillnader och likheter mellan partisaner och gerilla?

Orka, s 145. Nu är boken nästan slut. Låt läsningen ta över och vänta med fler uppgifter tills ni läst ut den. Då är det dags att ta sig an andra världskriget i dess helhet!

MORAL OCH ETIK

Den första idén till Veras krig kom på ett författarbesök på temat moral och etik. Eleverna som gick i åttan hade läst min ungdomsdeckare Svarta kläder, svart mask där en person i en ekonomiskt utsatt situation rånar en bank för att hjälpa sin familj. Klassen kom att prata om hur långt en människa är beredd att gå och eftersom jag nyss läst en bok om Leningrads belägring tog jag upp det – som exempel. Och insåg: Här finns en bok att skriva. Det tog sedan drygt 15 år från idé till att jag började skriva, men grunden till boken är moralfrågor.

Läroplanen, åk 6:

“... eleven kan föra enkla resonemang om vardagliga moraliska frågor och vad det kan innebära att göra gott.”

För att veta vad det innebär att göra gott måste man också fundera över vad det innebär att göra illa eller göra ont. I Veras krig befinner sig människor i nöd av mindre eller högre grad. Det leder till att de gör saker som vi normalt inte tycker att man bör eller får göra.

Ett möjligt upplägg

Inför läsningen – prata allmänt om begreppen rätt och fel, vad innebär det att göra gott och vad är det att göra ont. Utgå från det barnen själva tar upp. (Ljuga, stjäla, slåss, mobba, äta kött osv ...) Skriv gärna upp på ett ställe där det kan finnas kvar, synligt hela tiden eller att ta fram vid tillfälle. Berätta sedan att ni ska läsa *Veras krig* just eftersom den innehåller många moralfrågor och etiska dilemman.

Be eleverna att under läsningen (lyssningen) vara uppmärksamma på ställen i boken där någon gör fel och orätt eller gott. Se till att de har något att anteckna på när sådant dyker upp, så att de inte behöver räcka upp handen och avbryta läsningen. (Eller om de läser själva – att de har post-it-lappar att sätta på de ställena.) Direkt efter varje lästillfälle – fråga vad de lade märke till. Skriv upp. Om det blir diskussion, låt gärna diskussionen bölja ett tag om det finns tid och majoriteten är engagerad. Avbryt sen men poängtera att ni kommer att diskutera vidare när hela boken är utläst.

Efter avslutad läsning av hela boken

Gå tillbaka till de olika punkterna eleverna angett. Försök förtydliga och konkretisera varje moraliskt dilemma till en kortfattad frågeställning.

Dela in eleverna i smågrupper och låt dem välja var sitt dilemma att diskutera. Innan de börjar prata med varandra kan det vara klokt att ge alla ett par minuter för att kort skriva ner tankar och funderingar, argument och motargument. Därefter får de diskutera i grupp för att sedan redovisa sina viktigaste synpunkter för klassen. Eller använd bikupemetoden om eleverna är vana vid det arbetssättet.

Om du vill att de tränar extra på att skriva

Låt gruppen samla argument för och emot i en plus- och en minus-lista. Kan de också komma på någon alternativ lösning?

När de äldre pojkarna stal Veras och Katjas ved:

Minus

- Vera och Katja fick nästan inget
- Det är fel att stjäla
- Den som är större och starkare får inte bara ta vad den vill ha

Plus

- + Pojkarna kanske inte frös ihjäl (den natten!)
- + Nu fick alla lite
- + Pojkarna behövde inte göra av med så mycket energi.

En mer dramatisk inledning på arbetet

Passa på i samband med någon utomhusaktivitet. Gärna en snöig dag. Efter avslutad aktivitet samlar du klassen vid en grillplats. Plocka fram grillpinnar och marshmallows. Men ... oj! Det finns ingen ved. Du ”löser” det hela galant genom att plocka fram ett gäng böcker ur ryggsäcken (givetvis gamla, gallrade böcker som annars skulle slängas, fast det vet inte eleverna) och börjar göra ett bål av dem. Troligen – förhoppningsvis! – skapar det förvåning och diskussion. Spela förvånad. Vadå då, de brinner ju bra? Var lite provocerande.

Förklara sedan att du gjorde det just för att provocera. Komplettera med ved som du haft gömd och i väntan på grillglöd plockar du fram *Veras krig*. Berätta kort att den handlar om en stad i Ryssland under andra världskriget. Att staden var omringad av tyska trupper och att det var brist på mat och bränsle. Det var vinter och 20 grader kallt ute, värmeverken slutade fungera, elementen gav ingen värme, det var så kallt inne att vattnet i hinken frös till is. Då måste man elda i den lilla kamin man hade skaffat sig. Och om det inte finns någon ved ... vad gör man då? Jo, man eldar upp det som finns. Möbler och andra ägodelar. Och böcker brinner bra. (Eller: Högläs kapitlet ”En kall stad”, s 83-85 och delar av kapitel ”Koka soppa på en spik”, s 136-138.)

Nästa lektion: Prata om ifall det är rätt eller fel att elda upp böcker.

Dela in eleverna i par. En ska argumentera för att elda upp böcker. En ska argumentera mot. Kör bikupemodellen. Sätt ihop paren till fyrgrupper. Låt varje grupp enas om sitt bästa för-argument och sitt bästa mot-argument. Samla till hel- eller halvklass och samla ihop alla argumenten. Troligen visar det sig att det kan vara rätt ibland och orätt ibland.

Be om exempel på en situation (miljö, tid, sammanhang) där det är rätt att elda upp böcker och en situation när det är fel.

Dela upp dem i nya par. Ge dem en annan moralfråga att hitta en rätt- och en fel-situation till.

Till exempel: När och varför är det rätt att äta djur och när är det inte det? När är det rätt respektive orätt att stjäla? Att ljuga? Att döda en annan människa? Att slå någon?

Berätta sedan att ni ska läsa hela *Veras krig* och att ni börjar i morgon.

Läs första kapitlet ”Lever till middag” och fråga sedan vilka moraliska dilemman som finns i det kapitlet. Vem är det som gör något som är fel? Vem gör något gott?

Under läsningen

När du läser vidare, samma dag eller vid ett annat tillfälle, be dem vara fortsatt vaksamma på moralfrågor och moraliska dilemman genom resten av läsningen. Ta diskussion när du känner att det behövs. Nästan säkert efter kapitlet ”Äta sig mätt”, s 107-110, men kanske också efter ”Lås på skafferi”, s 75-78, ”Katjas hemlighet” s 93-95, m fl ställen.

Jobba sedan vidare med de uppkomna moralfrågorna på samma sätt som i upplägg 1.

Här några till förslag på vad man kan göra när hela boken är utläst

Kapitel Hamstra, s 23. Leta upp fabeln om sländan och myran – eller syrsan eller gräshoppan, det är lite olika i olika traditioner och språkområden. Den finns bland annat hos Aisopos och La Fontaine. Passa på att prata lite om fabler, muntlig tradering och att samma grundhistoria kan se olika ut i olika länder och översättningar. Diskutera fabelns moral. Vad tycker Vera? Vad tycker eleverna? Läs fler fabler. Skriv egna.

Kapitel Rättvisa, s 63. Läs s 63 och de två första meningarna på s 64. Be eleverna göra en lista på sånt som är orättvist i deras eget liv. Om du vill undvika att det blir för personligt, bestäm istället ett annat, speciellt tema. Vad är orättvist i skolan? Vad är orättvist i Sverige? Vad är orättvist med att vara barn? Med att vara vuxen? Vad är orättvist med att vara pojke respektive flicka; man respektive kvinna? Diskutera olika former av orättvisa. Juridisk; strukturell; personlig. Vad är skillnaden på orättvisa och diskriminering?

Lycka till!

Hälsningar Katarina Kuick